

ACC. N:R M. 15607: 1-23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Ingeborg Johansson, Markaryd*
Härad: *Sunnerbo* Berättare: " " "
Socken: *Markaryd* Berättarens yrke: *husföreståndarinna*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1898* i *Hinneryd*

Textilierna i hemmet. s. 1-23.

N. No. 163

31/10-60

Textilierna i hemmet

De som gällor textilierna i hemmet såsom mattor, gardiner etc. vara sådana i äldre tid så gott som helt hemtillverkade. Med äldre tid menas vi naturligt vis ett femtiotal år tillbaka i tiden och just vid denna tid var hemtillverkning av dylika textilier riktigt i sitt flor. En gång strömmade vackrare eller varb. bredje är det hårda till det vanliga häs i bygden på de flesta ställen. Jag minnes tydligt hur man med stor tillfredsställelse satte igång med denna trevliga vävnad och hur man tog råd av grannarna för att erhålla en riktigt dekorativ randning. Allt det var glada färger som slogs in det är en given sak och allt detta såg sig bra ut på mörk botten / det var nämligen modet då det sågs sig själv.

De nya mattorna vara i regel avsedda för fönstret och man såg gärna att hela golvet blev täckt med dessa pryddiga mattor. Ly det blev ju fint och det var just det

man menade hörde till här. De mattor som föred legat
här i firrummet flyttades in i "store skua" och på så sätt
blev det omväxling även här.

De flesta skäl tog man till så pass riktigt vid väring-
en av dessa firrumsmattor att de täckte hela golvet
ty det var ju inte endast för prydnad, det var också
varmt och skönt att stampas på och så framför allt
sparade man krafterna att skura golvet så ofta.

Det är inte friskt utan man också i vissa fall täckte
golvet med trasor ty man var rädd om det som
man (skurning med korborske slet golvet oerhört menade
man) det var lättare att åstadkomma en omgång tras-
mattor än ett nytt golv i stugan hellet det. Hur många
gångar hörde jag inte själv för säga: "om ni ändå
lädden bli de niomen skuren ni sliden raint upp
gület." So trasor hade en stor uppgift att fylla
då för tiden och det märklige är, att trots alla nya
2 uppfinningar i mattväg är hemvärda trasor

något som ännu uppkattes här i bygden men
det är mera sällsynt att de tillverkas i hemmen.
På del av skuggeln kan man väl fastläsa att de senare
frettio ären här det knappas förekommet ty just vid
dena tid började man mera allmänt att lägga in
korkmattor. Visserligen var man blysam i sina fodringar
härvidlag i början ty man nöjde sig med en liten kork-
matta på ett par meter som placerades mitt på golvet
under det då för tiden mest vanliga runda bordet.
Men träsmattornas blöpadet ingalunda för denna nya
erövring, de placerades bara på ett helt annat vis.
Det var nu moderat att lägga mattorna liksom i en
ruta omkring korkmattan, ty det gällde ju att denna
kom till sin rätt, och var säker på att det hela verkade
hemskrivligt. Trasmattorna hade också fått ett annat ut-
seende vid denna tid. Den svarta bottenranden ville
man inte längre höra av, det ansågs också onödigt
3 att göra sig det omakel att färga varpen till mattvår-

kom man tidigare hade gjort och efter detta var det de ljusa färgerna på träsmattor som voro och ännu är dominerande.

Det är betydligt sällsynt i närvarande tid att anskaffa en ny gammal träsmatta än vad det var för. Så gjordes allt arbete från början till slut i hemmet, nu däremot gör man till en väverska och beställer dem och såväl av som varp till kundskällen hon. Man vill knappast ha ett plåt som inslag blir något som håller sig i längden ty även om varan i fråga har fördelar har den också nackdelar och många menar att en rejäl träsmatta går långt före. Allt nog, träsmattor förkommer ännu i stor utsträckning i våra bygder men det är en given sak att de säga sig bäst ut i kök, hall och sovrums ty i de större rummen har man nu så gott som överallt lagt sig till med finare mattor. En kryddsmatta till firrummet och en något bitnande till vardagsrummet det var "lidens melodier" för omkring tio år sedan. Allt detta gjorde sig

utmärk var på den hörsamma som omedelbart täckte
hela golvet det säger sig själv och säkerligen var det mer
än en som såd. ådunstade inom sig själv: fint skall
vara koste vad det vill! Tringresande mattförsäljare
var ganska vanligt vid denna tid och verfare som
man var i dessa stycken lät man lura sig ganska
påtagligt. Mattorna voro icke alls så hållbara som
man skröt ut och därför var den affären snart "en världens"
då det gäller dessa bygder.

Till textilerna i hemmet hör ju också draperier som
visserligen ansågs som en lyxartikel men som man
engalunda ville avstå, utan följde moden ganska allmänt.
Bygdens handlareman som nästan alltid gick före med
nya uppslag då det gällde framåt av textilier i hemmet
var även om den första som kungde uppdraperier i
firummet. Var om honom kommit äro ny försäkring härvid
lag ut ty var icke känt men det torde vara omkring
5 Sjögatalet då man vet, att hon ofta reste till staden

Hälsingborg för uppköp av varjehande även i denna
bransch. Det var alltså en fabriksvara de första draperier
man såg här i bygden, men var för inte våra sådana
spöke menade de tilltagna husmätarna som verkligen
hade träning på området från den tiden det var brukligt
att vara, bland annat bolstervar av alla de slag. Nu
gällde det bara att skaffa gedigna mönster som tilltalade
smaken. En berömd väverska (Goda Johanson) som
bodde i bygden och utslutande ägnade sig åt konstväv-
nad hjälpte många husmätare med uppdrag härvidlag.
Tidigare hade man väl inte direkt sysslat med sådana
var som rosengång, röllakan och munkabäll men på
1700- och 1800-talet hade man god kännedom om sådant
sack var den nämnda väverskan. Den som nu inte trodde
sig till att gå i land med en sådan uppgift som
någon av dessa konstvävare kunde helt enkelt få
beställa sina draperier och eventuellt bordlöpare och kuddar
6 hos Goda. Ty här erhöles man ett arbete som fyllde

alla anspråk. Draperier av ylle blev alltså modernt
och särskilt på bondställe där man hade ullen och köptes
riktigt frossade man i ylle vävnader på trellia-fyraktia
Luleå. Man kunde nu få ullen fabriksspunnen och dit
färgad det gällde bara att sjåla bestämma kulören.
Emellertid började kringresande försäljare konkurrera
med kemslöjden här och bjödo ut liknande alster
från annan trakt (antagligen Västergötland) betydligt
billigare. Detta gjorde väl inte slut på kemslöjden
direkt men efter detta började man mer och mer gå in
för att köpa varen färdig som naturligtvis också var en
fördel. I många hem hänga ännu de gamla draperierna,
man vill tydligen inte göra sig av med denna kem-
slöjdet, men modernt kan man just inte säga att
det numera är. Något nyförvärv i denna stil har nog
inte förekommit på senare femton åren.
En rya pryder också sin plats i många hem i våra
bygder. Naturligtvis placeras den i fönstret där

Den riktigt kommer till sin rätt. Iven sådana köptes
 av kringresande försäljare och för all del, även på Markaryds
 marknad var ett riktigt uret sådana husslöjd, redan
 på tredjetal. Men tyor² har fiennits i sträcken långt
 tillbaka i tiden. Vi hade här ett praktexemplar av tyor
 som hade inköpts i Finland, någon gång på mitttal. Vi
 använde den till sängtärke till jul och andra högtider
 den var nämligen för fin att använda i vardagslag.
 Vad vi tyckte det var vackert med den röda tyor
 på den väl uppbyggda sängen och med sparlakan
 över det var högtid i sängens del förstod vi. Därför
 kunde tilltala barn också, då för tiden, så där i början
 av detta århundrade. Man undrar kanske nu vad spar-
 lakan var för något och hur det användes, ja utslutande
 för prydnad och sanningen att säga mycket dekorativ
 sådan. En cirka 4-5 mt lång gardin hängdes från en
 ändan av sängen till den andra och mitt² över densamma
 gick den ända upp till taket och här fanns en inrättning

av tre svarvade pinnar som näll och pryddigt höll upp
den vita gardinen. Denna var tydligen en fabriksvara
men det förekom hemstrikade sådana också. Det är tydligt
att den här finessen var endast något för firrummet
och om man fastslår att seden i fråga var ofördad i
början av tjugotallet kommer man säkerligen sanningen
närmast.

I firrummet hade man alltid ligggardiner och
gärna i samma minuter som den nämnda sparlakus
alltså fabriksvara men i dagligstugan var det i regel
hemvävda gardiner åtminstone i bondgårdarna.

Min mor brukade säga: på gardinerna kan man se
hurudan ordningen i huset är. Alltså var det ingen sänder
att hon höll gordenfrågan mycket viktigt och tog sig kanske
hellre till "skades än till skams" som det heter för att
uppnå ett gott resultat härvidlag. Vad hon särskilt
avskydde var de sk. "stubbriumpinnar" (svärgardiner)
som en del hade i vardagslag, och menade väl: "det

är rättas med något än ingenting alls". Lenna misslyskade
med med tvärgardiner hade emellertid också ett stult
och vid tiden 1915-1920 hade man i allmänhet blivit
så pass pretentiös att man ville ha två gardiner för front
och i stället för en, även i vardagslag.

Att upphängningsordningen av gardiner var mycket
enkel på den tiden minnes jag tydligt. Den hö en
bred fäll sträckes en bäpp och en svartmålad svarvad
knapp på vardera ändan var hela utstyrelsen. När fodring
arna på sådant blev allt större vid tiden led. På
Sjögötabet var det modernt med kornisaler och jag
minnes vilket sjö det var, när man med korppnålar
skulle fästa upp de nystekna strågardinerna i
finismonnet. Det gällde att lägga becken perfekt
om det skulle godkännas, om det sedan såg finnar
att utföra arbetet det gjorde mindre. Vid sådana till-
fällen tillämpades gärna den gamla satsen: Man
kan se huru lätt ett arbete är gjort men inte hur

lång tid det sagel att utföra det. Men anordningar för
upphängning av gardiner har värlat flera gånger sedan
dessa. På fyrtio-talet var det modernt med köpta gardin-
stänger med ringar och klämmor. Snart var man emellan-
tid trött på dessa också och nu skulle det vara stälstänger
dubbla sådana, för nu på femtiotalet var det ju alldeles
nödvändigt med en kulört kappa över de vita trädgar-
dinerorna. Så här har modet ju dylikt värlat och det
lär väl vara senning i påståendet: "en bytte för niojer!"
Bonader av skilda slag har också förekommit i stor utsträck-
ning här i bygden. En gamla har berättat hur man till jul
pyddes stugan med bonader (paraderingar) av bibliska
motiv och hade man en gång förest sig med dessa
deggde de år efter år. Alltså veta vi att bonader förekom
redan för ett hundre år sedan, men tydligen hade sedan
gått ut på senare åren av 1800-talet och ersatts med
de då för tiden så vanliga jularkarna. Bonaderna kunde
1) man emellertid aldrig glömmas och snart var man igång

med nya erörningar kårvidlag. De första bonader jag
erinnrar mig vara broderade på linne tyg och motiven
vara givetvis av skilda slag. Ett del syddes bonader i var-
stuga under åren 1910-1920 är inte för mycket sagt
ty denna kabbie "sy ut" som det hette var just då i sitt flor.
Då det gäller bonader och motiv på dessa kan man fastslå
att bibelcitat, ordspåk och små rim, vara de mest
vanliga vid denna tid. Sådana bonader hade man
uppe över oss och såväl i festsrummet som i dagligstugan
pydde de sin plats. Material och mönster! ja det fick man
ganska lättvindigt ty kringresande försäljare besökte trakten
gång efter annan och somliga hade nästan uteslutande
ritade arbete att bjuda ut. Detta var givetvis något för
tygdens unga damer som allmänt menade, att brodera
är det roligaste som kan förkännas bland allt vad arbete
heter. Men om de äldre hade en annan åsikt om arbetet
i fråga, emnade man dem så gärna denna arkapp-
ling då och då och ^{och} så ^{och} så följde något att pryde hemmet

med eror både gamla och unga rörande överens.
För att ernå verklig hemkrossnad är ju bordens utrust-
ning med olika dukar en detalj som ingen numera-
faktiser. För fyratio-femtio år sedan var det ganska
vanligt att familjemedlemmarna satta till bords och
inlaga sin måltid på den mörka bordskivan, utan
någon som helst duk i vardagslag. Tydligen ansågs det
som lyx och mindre passande för bönder och arbetafolk
att hålla sig med sådan finess, som duk till vardags
och kanske man också var försiktig och menade som
så: "den som spar har har". Dessutom, var den så
praktiska varduken knappast känd vid denna tid,
åtminstone inte så här allmänt. Först på Sjögatalek
kan man säga att varduken hade slagit igenom. Ty
nu bjöds även sådana ut av bringresande försäljare,
som säkerligen gjorde goda affärer i den här bygden.
Tungen vill också denna utomordentliga uppfinning
en duk så dekorativ och så behändig att rengöra.

Älft sedan dess, har varduken funnits i varje hem
och för köksbordet anses vi den som oumbärlig. Äft de
flesta måltiderna bekas i köket på varduk det är bara
som sig för menar man och vill man ha det en aning
festligt lägges en mindre köksduk / gärna vit linne-
servett / över på över kören som det heter.

Det vill synes som man föredroge detta enkla system
med varduk för dagligt bruk, men eljest är nog förrådet
av dukar så pass rikligt överallt i vår tid, att det skulle
inte välla något bryderi med något kraftigare ut-
styrel för bordet även i vardagslag. Linneförrådet blir
egentligen aldrig riktigt luftat utan vid bjudnings-
fällen, men då märkes i regel ingen sparsamhet med
dylikt. Numera är det förestär mest vanligt med pappers-
servetter, / av bekvämlighets skull / även vid bjudningar, men
är det någon riktigt välbergad bondmore som är värdefull
så är det inte omöjligt, utan varje gäst har en servett av
14 damask. Om vi säger, att de bekände pappersservetterna

Började bliva allmänna i början av trehundraalet så är man
nog sanningen närmanst och vi måste ju erkänna att det var
en fin uppfinning.

Man nu är det inte endast matbordets utrustning med dukar
och dylikt man sörgt för, utan även på sådana möbler
som byrå, chifferier och småbord har man dukar som
passar vid olika tillfällen och allt enligt tidens sed.

För det låga polerade bordet (det finnes numera i de flesta
hemmen här på landsbygden) har man i regel en liten vitad
duk i färg, som vi tycker tages sig bra ut på den polerade
bredsivnan. De broderade lysdukar som vara så moderna
på trehundraalet för småbord ser man knappast numera
och säkerligen har dessa som så mycket annat i den stilen
skrivats in i gänget för eftervärlden. Ett del finnes
ett ansenligt förråd av äldre lina dukar och andra textilier
i många av hemmen här i bygden är inte för mycket sagt
då man vet hur flitiga och aktisamma allt den förra genera-
15 tionen var. Jag erinrar mig för expl ett konstverk

i Lektill som finnes här i huset, ett så kallat hängblå som antagligen användes då man bar småbarn till dopet i kyrkan. Hängblået är av hemvävt linne och i båda ändar har man virket och sytt figurer, som visar att man redan på den tiden i början av 1800-talet kunde göra handarbeten som ingalunda skäms för sig.

Den första slappade möbel som skaffades här i huset var år 1917 en med grönt möbelfärg klädd divan, sådana voro ganska allmänna då för tiden och uppskattades inte minst därför, att man kunde bädden givet sedan man bara med en knapp vänt botten upp. Man kallade den också omvärdelsesoffa, ett nog så lämpligt uttryck för den effektiva anordningen. Till en sådan förmån soffa måste ju finnas passande kuddar och just vid denna tid voro de ritade arbeten (även kuddar) så moderna. Det gällde nu bara att få lag i mönstret som tilltade, helst med en liten feel som: 'Bare fem minuter!' eller: 'Efter middag ligg och vil efter kvällsmat spring en mil!' Vackerhetvis

hade denna förräna möbel sin plats i det fina rummet
i många år och användes knappast annat än för tillfälliga
gäster, men man hade följt smak på den förtäfliga
balden och det vore nog inte ur vägen att skaffa sig en
dysoba kotte det sådär på frettstallet. En sådan lämpade
sig för något av smärmsnen och fänk så behändig att
budda. En stoppad abemsoffe fanns nog också (bland
matrasmöblerna) man hade gärna lagt sig till med
sådana vid denna tid / men den var mera kall och otill-
gänglig tycke vi. Vårta erövring bland stoppmöbler var
ett par fåstoljer ty på frettstallet hade man blivit nog på
bräsen och man menade i ett par sådana hör ju till det
nödvändiga i huset.

De nämnda kuddarna passade inte numera. Det skulle
förstås vara värda sådana och gärna helt garnityr, kuddar,
lojpare och draperier för se fint ska de kunna vara de vill!
Lyckts husemödrarna och hade man sådant i granngården
varför skulle man inte följa med i svängen merade man.

för alla förändringar från sämre till bättre på en femtio
 års tid undagar man att sängutrustningen hör till de allra
 största. Den som minns vilken anspråkslös sängutrustning
 man höll sig med för femtio - sextio sedan skall kunna
 indaga vilken himmelsvid skillnad på före och nu i
 detta hänseende. Den stora utdragssängen jämte fräsaffern
 som fanns i varje hem vid den tiden var till hälften
 fyllda med råghalm och över på detta hade man det st.
 "bludkläd" en av vida fräsas väven matta som stoppades väl
 omkring när man bäddade. På ett sådant underlag sov
 man gott och aldrig var det så som att inte detta dröjde.
 Ännu så långt fram i tiden som 1910-1915 kunde man
 på vissa ställen få se lynchalm i sängarna men djärl
 hade man redan då övergått till något bättre som man
 tydligen menade. Två och två säckar syddes ihop och fylldes
 med karkelae och detta kallades för madrass och var visser-
 ligen en god bit bättre än det förra men just ingenting att
 skryta av detta heller. Likväl var säckmadrasser brukligt

När i byden i många år ty förel på Sjugoalek var de
 fabriksygda vadd-krollmadrasserna en verklighet här,
 men knappast rinner för vardagsbruk. Ett par sådana
 madrasser på trébotten med bolster vovande var en
 bädd som "själavask hungen skulle kunna sova på"
 (uttrycket förekom) om det gällde. Bolster fanns i varje
 hus vid denna tid, men var naturligtvis avsett för
 påhållje under vintertid. Bolstern var ett plagg
 som uppkallades särskilt av de gamla, se långt fram
 i tiden som på fyra tiotals år man hade tydligen bevänt
 för att väija sig vid nyare uppslag för ändamålet som
 naturligtvis redan då erbjöds i stor utsträckning.
 Det skulle förstås vara gullefiltar och handstickade
 vaddtärte nummer, och för sådant fick naturligtvis
 bolstern make sig det är givet. Bolster och dynor
 var i regel en hemvävets produkt som ansågs oundgänglig
 och väl värd att väja på ett innehåll som gårdem eller
 19 dykt. Men kungspädet förekom i stor utsträckning

och många föredrogo detta senare, ty det kunde ästad-
kommas hemmarid, den däremot var en köpvarer som
kanske inte varit som helst arbetad med.

Till sängutrustningen hör ju också lakan och öringott
men i äldre tid var detta så sparsamt tilltaget att
det kan knappast nämnas. Ett liket lakan som räckt
ungefär en halv meter nedanom "hövden" (kuddarna)
var allt man bestod sig med, och öringott förekom inte
alls i vardagslag. Sedan var moder vad gäller lakan
före 1910 men de lakan som syddes 1915-1920 räckte
i regel över hela bädden. Materialet var givetvis hemvävt
och förekom i såväl bomull som linne. Vid denna tid
hade man ännu unga födringar på öringott men om vi
förflyttas oss ytterligare tio år fram i tiden ser även detta
blivet verklighet. Hitills hade man som nämnts handstrikta
de svåra gärna lappstärke (små tyglappar) i alla färger syddes
ihop men nu kunde man köpa sådana fabriksstilda.
20 Öringott hade gill framåt 1900-talet även då det gällde

sängdruckning. De gamla ville aldrig tillämpa systemet med dubbla läkan, de kallade det för kögfurd och sådant skall man inte odla. Men där man ett ljus överkast på sängen kunde man gott fördraga.

Ett ordningsamt hem var alltid sängen väl bäddad helst uppbäddad, men det förhöll också att man bäddade sängen som till läggning även om dagen och i båda fallen med något ljus överkast. Först på fjingotalek blev det del om nattkläder för män, under det att kvinnor även tidigare i regel hade en vit nattkjoja den man väl gjorde under "blaien" (läkan) vid bäddning. Nattkjoja för och nattlinne av flanelld tyg vid denna tid blev ganska allmänt och var något som man numera inte ville avstå.

Skall man så nämna övriga textilier som hör till heminredningen bör man väl först nämna för handdukar, hur sådana kommit till under årens lopp. Säkertligen hade man inga fabriksvärda handdukar här

i bygden före sekelskiftet. Att det fanns hemvävda sadena
det är givet, men förråden har tydligen varit små ty
det berättas hur man listade sig med "förråden" i utslitna
sunderkläder eller dylikt / även i bondhemmen.

Självt minns jag tydligen när de första fabriksvävda
handduckarna köptes till huset här. Det var år 1907.
En i byn boende renehandlande hade fått lag i denna
lättsälda vara, vilken hade en skyhöga älgång i var
stuga. Överallt behövde man handdukar och priset på sadena
var inte avskräckande. Detta var emellertid bara en liten
början, det blev snart frågan om att komplettera förråden,
och fordringarna på kvalitet blev också större vad kiden
led. Bredvid denna köpvara, vävdes det handduksväv
i hemmen ännu några år, så att utslutande fabriksvara
härvidlag ville man ännu inte veta av.

Sådana textilier som byllrensor, underlägg för toalet-
app-saken och grytlappar har alltid förekommit som
virkade i två färger, fastän mönstren har varit

åtskilligt på en drektis års tid, som man anser
att det är sedan sådana textilier först sågs här i bygden.
Särskilt grytlappar har man gjort affär av och hittat
på smakfulla mönster. Oerhigen är ett par vackra gryt-
lappar en prydnad för köket och uppskattas ännu i dag
dröts allt färd och modernt i nutidens kök.

Till och med disktrasor är numera en fabriksvara
som man köper i affären och samma förhållande med
dammskuddukar. Gjute, sköna, kulörda sådana
finnes till salu och köpkosten är det inget fel på.

Landsbygdens folk är nog med sin tid och utnyttja
resurserna som erbjudas och mena tydligen som så:
Har utvecklingen gått framåt och skapat möjlighet till
förbättringar på alla områden varför inte utnyttja sådana
så långt det är möjligt. Därav är åtminstone de unga
hushållarna i bygden rörande överens.